

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻՒ ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԽԻՍՏ ԿԱՐԵԻՈՐ ՎԱԽԵՐԱԹՈՒՂԹ ՄԸ

(ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ ԴԻՒԱՆ, ԹԻՒ 16/6)

Արայ Գալայնեանի անխանջ պրպտումներում կը պարտինք հոս հրատա-
րակուած մեծարժէք վաւերաթուղթը, որ մեծ նպաստ կը բերէ Յակոբ Ջու-
ղայնցի Կաթողիկոսի գործունէութեան պարգաբանման:

Նորագիւտ վաւերաթուղթը, որքան որ Յակոբ Ջուղայնցիի բան գրը-
չութիւնը չէ. այսուհանդերձ հարազատ պատկեր մըն է այդ կաթողիկոսին
նիւթական եւ տնտեսական գործունէութեան մասին:

Վաւերաթուղթը կը սկսի *ՌՃԺԴ* (1665) քուականով և կ'աւարտի *ՌՃԺԶ*
Օգոստոս ամիսով, այսինքն՝ 1667: 1665ին Յակոբ Ջուղայնցի Էջմիածին կը
գտնուէր, ուր կը հասնի Մարտիրոս Վարդապետը, որ Ջուղայնցիի գործու-
նից Կաթողիկոսի կամ Գրիմեցի կոչուածն է: Էջմիածին այդ առթիւ ժողով կը
կատարուի, ըստ վաւերաթուղթին. «Եւ մեր ժողովեալ գնորմական վարդա-
պետքն վասն այն ցանկապատուութեան, Հոս երկու անգամ գործածուած
է «ցանկապատուութիւն» բառը, որով հաւանաբար կ'անհարկուի Նզիազար
Այնթապցիի Էջմիածին գտնէ նիւթապէս անջատականութեան: Յակոբ
Ջուղայնցի կը ստիպուի Մարտիրոս Գրիմեցիի հետ Էջմիածին Օսմանեան
Հայաստան անցնիլ եւ Կարին հասնելուն լուր կը տտանայ՝ «Թէ սուրբ Երու-
սաղէմայ առաքնութիւն Դիվրիկեցի Դազար վարդապետն յափշտակեաց
յնզիադարիցն»: Ըսեմք որ հոս կը տրուին տարեթիւով պատմական մանրա-
մասնութիւնները, որոնք այլուստ անծանօթ են, որոնցմով պէտք է արբա-
զրիլ ժամանակուան եւ զէպէրուն գլխաւոր տեղեկատուն՝ Օրմանեան Սըր-
բազանի «Ազգապատում»ը: Այս վաւերաթուղթէն է որ կ'իմանանք թէ Յա-
կոբ Ջուղայնցի Կարինէն Նզիազար (Թօգաթ), անկէ՝ Կնտարիա եւ յետոյ
Անկիւրիա կ'անցնի: Զինք կը համոզեն իզմիւր անցնիլ դրամ հաւաքելով Կ.
Պոլիս հասցնելու համար: Հոս ապացոյց մը ևս որ Յակոբ Ջուղայնցի երբեք
Իզմիւրէն արտասահման փախչելու նպատակ ունեցած չէ, ինչպէս որ մտա-
ցածին կերպով հաւատացնելու ուզուած է ուրիշներէ:

Մանրամասն հաշուետուութիւն կը տրուի այս վաւերաթուղթին մէջ
դրամահաւաքութեան եւ պարտքերու մասին: Կը յիշուի Ոմարիոս Վարդ.
Կարկուտ (Նրեւանցի), որ յետոյ Յակոբ Ջուղայնցիի համդէպ այնքան ըս-
տոր եւ խալապատկ վերաբերում ունեցաւ:

Շահեկան է որ Յակոբ Ջուղայնցիին խառնուած է ապրանքներու առեւ-
տարին ալ, թէ՛ Հայ եւ թէ՛ օտար (մահմետական) առեւտրականներու հետ:
Մեծապէս կարեւոր է յիշատակութիւնը Շարակնացիներու համար տրուած
դրամներու: Այս Շարակնացիները Ոսկանի Ամադիւրաւ տպագրանոցին են,
1664ին: Տեղ մը կը յիշէ. «ԵՃ (500) Շարակնացն տուաք Յովանիսին եւ ու-
զարկեցաք ի սուրբ աթոռն, որպէս տնտես հանդէպ է այնպէս լինիցի», Արդ-

եօ՞ք իրապէս 500 Շարակնոց էջմիածին գրկուեցան: Եթէ այո, այն ատեն ատոմք հոմ փնացուեցան, քանի որ Լեւոնի անէժքը չէր հրատարակուած մէջը: Յետոյ կը յիշուին Աստուածաշունչներ, որոնք նոյնպէս Ոսկանի ծանօթ մեծադիր Աստուածաշունչի օրինակներն են, 1666ին տպագրուած: Գալով Շարակնոցներում, կը յիշուի նաև որ «Թուին ՌՃԺԷ (1668) Ոնոփրիս (Կարկուտ) վարդապետն որ գնայր Տիգրանակերտ... (կը ստանայ) ...ԲՃԾ (250) Շարակնոց, Ռ (1000). զուշ»: Իսկ Քիչ վերջ կը յիշուի. «Շարակնոցէն, ՃԻ (120) տուին Գալքին. փոխանակ վարդի իւղին...: Ճ (100) Շարակնոց Պետրոսին եմք տուեալ», Աստուածաշունչներու հաշուետուութեան մէջ կը յիշուի «Ռ (40). Աստուածաշունչ եւ տաւաք (Մովսէսին), Քէ գրամի պակասին եւ իւր վարձն այն լինի»: Այս Մովսէսն է որուն համար կը գրէ Յակոբ Զուղայեցի. «Մովսէսն ԳՃԶԳ (383) Աստուածաշունչ քերաւ Խոտամալ, եւ ձեռագէն առի»: Շարակնոցները սպառելու համար կը վիշալուի որ «Ոչ միայն խաներն են բաժանեալ. բազում անգամ Մինաս վարդապետն եւ այլ վարդապետք են գնացեալ ի Ոսկուդարն առ գնացող վաճառականն, Շարակնոց են բաժանեալ. եւ երբեմն տէր Ոսկանն է գնացեալ, եւ երբեմն այլ մէ: Ասոր քուսակն կը տրուի մօտաւորապէս ՌՃԺԶ (1667) Օգոստոս ամսոյ: Հաս յիշուած Տէր Ոսկանը գուցէ երեսնացին իսկ է: Ճիշդ չէ որ Յակոբ Զուղայեցի վճարումներ չէ ըրած Ոսկանին՝ Շարակնոցներու եւ Աստուածաշունչներուն համար: Վաւերաբուղբին մէջ քանիցս կան յիշատակութիւններ առ այդ:

Քանի որ հրատարակուած վաւերաբուղբը ինքն իսկ կ'արդարացնէ իր կարևորութիւնը, աւելորդ կը սեպեմ ալ աւելի երկարել հոս: Արայ Գալայեանին շատ երախտապարտ ենք իր այս նոր ու կարեւոր գիտին համար: Խաշոր նպաստ մը կը բերէ Յակոբ Զուղայեցիի ՎԱԻԵՐԱԿԱՆ կենսագրութեան համար, որ այնքան ազնուատուած ու խանգարուած էր հէքեաք վիպասանութիւններով, իրականութենէն շատ աւ շատ հեռու: Յակոբ Զուղայեցիի մասին մեր փոքր հատորը որ Անթիլիաս հրատարակուեցաւ, իր պարունակութեամբ ալ աւելի կը հաստատուի Գալայեանի նորագիտ վաւերաբուղբով: Յակոբ Զուղայեցին այլեւս յայտնի կ'ըլլայ իր իսկութեամբ, եւ մշուշը որ այնքան կամայական եւ ամապցացող կերպով պարուրած էր գինքը մեր պատմութեան մէջ, այլեւ կը չգնայ:

Օր մը պէտք է ծայրէն ձեռք գտնել Յակոբ Զուղայեցիի իսկական և վաւերական կենսագրութեան:

Յ. ՔԻՐՈՍՏԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆԱՅ ԹԱԿՈՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻՒ ԻՒՐ ԱՐԱՐԵԱՂ
ՊԱՐՏՈՒՑ, ԺՈՂՈՎՈՑ ԵՒ ՏՐԻՑԵԼՈՑ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՍ Է ՏԵՏՐԱԿՍ

Ի Թուրքի ԹՃԺ և Դ: Սուրբ յակոբայ տօնի շարաք օրն: Մարտիրոս վարդապետն եկն ի սուրբ էջմիածինն: յաղաքս եղիա-
զարի վարդապետին ցանկապատուութեանն: Եւ մեր ժողովեալ զմերձակայ վարդապետ-
քըն վասն այն ցանկապատուութեան: Եւ յետ
բաղում խօսակցութեան զայս եղի ճանա-
պարհ առաջի նոցա ասելով:

Հո՛ղեւոր որդիք, ք վարդապետք ասաի
ընդ Մարտիրոս վարդապետին զնացէք մինչ
ի Թօղաթ: Եւ ձայնեցէ զարդուցի յունան
վարդապետն, եւ յերզնկացի յակոբ վար-
դապետն: մինչ ես առ մեզ ժամանեմ: Եւ ես
զնամ խապահան պարսից վէզրիցն որ է է-
թիմալ ղօլվաթն. ի նմանէ ա Թուղթ առ-
նուլն ի վերայ վէզիր աղամին ինձ մօտ ա
ջուր ըմպել է: զԹուղթն առնում եւ առ մեզ
հասանեմ: Իսկ մերայինքն վասն Թիւրու-
թեան մտաց իւրեանց ոչ հաւանեցան: Թէ
այդ մեր դործ չէ. այլ քեզ է հարկ զնալզ:
Նոյնպէս եւ մարտիրոս վարդապետն թէ ա-
ռանց քեզ եւ ոչ ես զնամ: Բանդի մերայնոց
մտաց Թիւրութիւն ի յատրանայ մարտիրոս
վարդապետն յայտնեաց թէ նոքա զիս զըր-
դէին: Թէ մեր զալն ընդ քեզ զինչ օգուտ է,
այլ ջանա՛ որ զինքն տանիրո: Եւ մեր ելեալ
ընդ մարտիրոս վարդապետին, յորժամ ի
կարին անցաք. եկն Թուղթ իտաժմալոյ թէ
սուրբ երուսաղէմայ առաջնորդութիւն
զիվրիկեցի զազար վարդապետն յափշտակ-
եաց յեղիազարիցն: Ի հասանել Թղթոյս զու-
նիստ ուր որ պատահի Թուղթ զմարտի-
րոս վարդապետն Թեօք արծուայ առ մեզ
հասա՛, եւ այսքան մարդոյ Թուղթ զրեա՛:
Մինչ ի Թօղաթ այլ տեղ չըկայր պատշաճ
հասաք ի Թօղաթ: զոր ինչ զրեալ էին մեզ՝
ցուցաք ղօլվաթաւորացն: Եւ ղօլվաթաւորքն
եւս զնոյնն պատշաճ տեսին: Իսկ մարտի-
րոս վարդապետն առաքեցի իտաժմալ: Եւ
մեք մնացաք ի Թօղաթ, պատուիրելով Մար-

տիրոս վարդապետին թէ փութով փութով
Թուղթն ի մեզանից պակաս չառնես: Աղու-
հացի երկրորդում շարաքին զնաց մինչ ի
Համբարձումն Թուղթ մի չեկն առ մեզ: Իսկ
Հողոյս զալլատեանն յամախայ սուրհան-
դակ մի առաքեցաք թէ մինչ ի Համբարձու-
մըն ի եւ է՝ օրն պարտիս դառնալ: Եւ մեք
զնացաք ի կեսարայ եւ ոչ սայովն ողորկե-
ցին զիր մինչ ի ուրբ Աստուածածնի տօնն:
Եւ յետ այնորիկ ի կեսարիայ եկաք յան-
կուրիայ: Եւ նոքա սուտ Թղթերով զմեզ
ուրախացուցանէին թէ անհոգ լեր զամե-
նայն ինչ Հողացեալ եմք: Եւ ես իրաւ կար-
ծէի զնոցա այնպէս զրեւն. ըստ իւրեանց
Թղթոյ պատշաճին զրէի եւ ես նոցա Թուղթ
յուսադրութեան: Բանիցս անդամ ի յան-
գիւրայ զրեցին թէ չլինի իտաժմալոցոց
հաւատարմ: Եւ զաս որ վնաս մեծ կու կրես:
Բանդի ի մէջ նոցա Համարութիւն ոչ զոյ,
այլ յամենայն իտաժութիւն է: Սախին
սախին՝ նոցա եկած մարդոյ Թղթոյն չհա-
ւատաս, այլ փութով զնա՛ իզմիր եւ մեզ
զրամ հասո՛, փոքր ինչ բան է մնացեալ որ
զայն այլ Հողամք: Եւ մեք հրաւիրակ ու-
ղարկեմք զքեզ փառօք եւ մեծարանօք բե-
րեմք իտաժմալ: Եւ մեր իրաւ Համարելով
զնոցա զրեալն, փութով զնացի իզմիր, եւ
այնքան պարտք արարաք եւ առաքեցաք
իտաժմալ:

Ի Թուրքի ԹՃԺԶ. եւ յունվար ամսոյ Բ.
մտաք իզմիրն: Իսկ Մարտիրոս վարդապե-
տն եւ խօճէնց կաղրղվանցի աւազն ուղար-
կեցին առ մեզ, իզմիրն: Թէ պարաթն Աստ-
ուածատուր վարդապետի անուանն արարաք
մեզ զրամ հասոյ. Եւ ես Բ. Ա. կարմրի
սպրանք փոխ առի. Ե. Ա. կարմրի տէւածի
Գրիգորիցն առի, եւ Դ. Ա. կարմրի կուրճի
Գոսպարիցն եւ Ծահլէրտուցն առի: Զժի-
Թումանի անամի ըսպահանայ եկեալ փար-
շայ. աղուլեցի Սաֆարիցն առի: Այս ա-

ռաժնեք, դեմ զուռն այլ նազտ եւս տուի Սարխոյի ձեռն այս ապրանքաց քրեկ եւ խորհ: Այն ապրանքաց խոճայ Խոսրովի եղբայր սարխոյի ձեռքն. եւ կողքովանցի աւարի ձեռքն ուղարկեցի առ Մարտիրոս վարդապետն, առ խոճայ խմբիդան, եւ առ խոճայ Խոսրովն խտտաժպու: Իսկ Մամուտ ազան էն. զոռն էր ուղարկած ապրանքին կէօմբուկ էր առնալ որ աշխարհումն զրած է: Եւ ես մէկ մարդ աշխարհումն. եւ մէկ մարդ Գասպարիցն տարայ Հետս ի սուրբ Երուսաղէմ, որ Աստուածատուր վարդապետն առնում տամ նոցա: Եւ Աստուածատուր վարդապետն Բ. պատճառ եզ առաջի իմ, մէկ թէ Մարտիրոս վարդապետն զիր չուրիս, եւ մէկ թէ առ ձեռն պատրաստ զբրամ չուրիս. վասն այս պատճառիս պարտաւորեք ընդ իս դատարի զարձան խտտաժ-

պու. որք էին Շահվերտու փեսայ Մովսէսին. Թիֆլիզցի կնոջին, Եւ յետոյ որ Գասպարին եւ Շահվերտին կտորվեցան. Հետ իւրեանց պարտատիրոցն, խոնդաբրեցն էմբ եւ զպիւճի պաշին էին Հանալ. եկին իստանպուլ զիս րոնեցին. Ժը. օր այն զպիւճի ճի պաշու տանն Հափս արարին. կուրծոց ապրանքն պալաթի զՀուս Խարահիմի մասն զրաւ էր. ընմ զոռն խարանջ էին: Այն ապրանքն ընմ. զոռն նազտ փոխարէն տուաք կուրծոցն. Գ. Ե. կարմիր Հասպիցն պրծանք: Եւ մնաց աշխարհում. Ե. Ե. կարմիր պարաքն, եւ Սէֆիրի Ե.Ժ. Թումանն ի վերայ ու պարաքն, Թիֆլիզցի պարտաւորեցն կնոջինն պարաքն նորա մէջն է. մինչ ի սուրբ էջմիածինն զնայն Բ.Գ.Յ. զոռն տուածն է: Իսկ ի սուրբ էջմիածինն զՅ. Խ. Թումանի նոր թէմեանկ տուաք որ տալու ենք:

ԱՌԱՋԻՆ Ի ՄԵՐ ԷՏՐԵՆԷ ԳՆԱՆ:

Առաջին ժողովքն որ եղեւ ի խանէքն, Գ. քիսա ակնցի Գարապետին եւ չօփան Յովանիսի դրամովն: Ա. քիսայ եւս խոճայ յովանիսին: Բ. քիսայ, Խն. զոռն Զուգայցի աւետիքիցն առաք տարանայ:

Բ. քիսայ զօնաւսլ պետրոսիցն առինք նազտ դրամ. Բ. քիսայ այլ մատանին: Գձ. զոռն զպփանցի Մինասիցն առինք: ԶձՄ. զոռն շլորիկէնց Գրիգորիցն առինք: ԳՅ. զոռն Թոխաւցի Մինաս վարդապետի ուղարկածն: Բ. քիսայ, քնն. զոռն ի մուշկ աղապետիցն առինք: Գ. քիսայ քոթ Խաչիկիցն առինք: Ա. քիսայ Շահնազարիցն առինք: Եձ. զոռն Մր. Աստուածածնին եղեալ վաճառականաց ժողովքն:

Բ. քիսայ մեր Մանուէլիցն առինք: Զ. զոռն պալաթու ժամն առի խոճոցն: ԲձԻ զոռն անխիւրտոյ զանձանակն: Ե. քիսայ ի զոռն բաշակոթ յովանիսի մուշկն:

Ա. քիսայ Ժ. զոռն Թոխաթէն տուած աղուլեցի տանկին:

Ե. քիսայ զիմ զգեստի զրաւ եղեալն: Գ. քիսայ Այի պէկին տուաք:

Բ. քիսայ Յիւլ մարչի տուած են աղուլեցի տանկին ի սուրբ էջմիածինն, որ քիսմիլ փիլաւին ընկեր էին:

[ՂՁՄ. զոռն:]⁽¹⁾ խոճայ Խաչիկի սրդի կիրակոսիցն առի: Մէկ քիսայ:

ԳձՄ. զոռն Թօփանց յախորճանի մատանայ գինն: ԶձՄ. զոռն Խոսրովին տուաք, Բարսեղի Ժ. զոռն ողորմութիւն տուաք մէջն է: Բ. քիսայ աղուլեցի խոճայ ալվարի սրդի առանք, եւ սուրինք Այի պէկին: [Եւ առաք զմատանին:]⁽²⁾ Եւ Մանուէլի սրդի յովանիսի ալմասի Հոգին կէսն եւս տուաք ալի պէկին: Որ կանէ Գ. քիսայ քն զոռն: ԳձՄ. զոռն զալաթիւ ժամն տուաք ալի պէկին:

ԶձՄ. զոռն սուրբ Աստուածածնի ժամն տուաք ալի պէկին:

Ե. քիսայ լուգայցի Խաչարիցն փոխ տուաք, տապալն նաղտով ծախեցաք. զՅ. տալանու պակասեցաւ, այս դրամիցս զՅ. մարչի կնոջինն տուաք. ԳՅ. աղուլեցի Սաֆարին տուաք. եւ թէմեանկն առանք: Եւ այլ մնացեալն խոճոց ձեռն. Ստեփաննոս վարդապետի երուսաղէմ զնայն խարձըն, խոճայ խմբիդին եւ ոնոփորոսի կիրիտ

(1) Միւսեմ Քըլաւոն

(2) Յարբեր գիրք աւելցուած է

զնալէ խորճն ոտրանից է եղեալ: Է՞ծ զըռուշ:

ԹԻ. զոռուշ որ Մարտիրոս վարդապետն առեալ էր, աստապատեցի Յովանիսէն որ տանէր սուրբ երուսաղէմ տալը. եւ չէր տուեալ, մեք երաշխաւոր էաք: Դձ՛՛. Թու՛ման տուի Յովանիսին. խղ. Թուման սուրբ երուսաղէմայ նուիրակածն է տուած, որ Թօխաթցի Պօղոս վարդապետն Երեւանայ երկիրն էր նուիրակեալ, եւայլն սուրբ էջմիածնայ է տուած, մեղանէ առածն. զմ.ձգ. Թուման է:

Զ. զխոսյ իզմիր կերաքենց Գրիգորի ընկեր մելքոնից ճոթ առինք. ա. բաժինն ու-

ղարկեցին սուրբ յու տղայ Աստուածատրին: Բ. բաժինն առ Խոսրովն Հայտութին ձեռքըն:

Հաճի խմայիլի եղբօր Հաճի իպրահիմիցն, լք. զխոսյի ասպապն որ առանք, դ. բաժինն արարին. ա. բաժինն տուին ալի պէկին. ա. բաժինն տուին ալի չֆէնտուն. ա. բաժինն տուին պաղի չէլեպոյն. ա. բաժինն պալաթցի իպրահիմ ջնուտին: Զուղայեցի Գրիգորիցն դ. զխոս կարկուտն առեալ է, ձրմ. զոռուշի ասպապ, ըմ. զոռուշ նաղա. դարձեալ Գրիգորիցն առաք յետի անդամն, գ. զխոսյ, մուշկ, դրամ, եւայլ ինչ: Մեք առաք եւ տուաք խօճոցն:

ԻՍԿ ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՀՄՈՒՑ ԱՂԱՅՈՒ ԽՈՂՈՒՇԻՆ, ՈՐ ԻՆՁԲ ՏՈՒՆԱԿ ԵՄ:

ԲՃԾ. զոռուշ մէկ.

ԳձԻԹ. զոռուշ մէկ. մուրատի ձեռքն խոսքովին եմ հասուցեր, որ մուրատն իւրն նօթար էր:

ԵՃ. զոռուշ կաֆայու եկածն:

Ռ. զոռուշ պուրսայու եկած չուխան.

ԷՃԾԵ մահտեսի Հայրապետին է:

Զձն զոռուշ Մինաս վարդապետէն եկածըն:

ԲԻՁԻ զոռուշ ալի չֆէնտուն. հին պարտք եւս ունէին ալի չֆէնտուն որ վճարեցի:

ԶԻՆԸ զոռուշ պաղի չէլեպոյն:

ԷՃ զոռուշ Խօճայ Աստուածատրին:

ԵՃԶ Խանճի մարտունն:

ԶԻՆԲ զոռուշ եւ կէս, մեր Մանուէլինն:

[ԿԵ Թուման նաղա դրամ որ խաչիկն է տուեր. քն զոռուշն ժէ պակաս յուտին. աղապանուն գինն է. որ ալֆաթունիցն. փրկողէկիցն. եւ Հերապետիցն առաք:]⁽³⁾

Այս զալաւ է գրած:

Գ. զխոսյ Գրիգոր չէլեպոյնն:

Բ. զխոսյ խանդուից առածն:

Գձ զոռուշ մահտեսի Եարզնու տղինն:

Ա. զխոսյ զափանցի պունեհաթիցն առաք: [Կիրակոսը:]⁽⁴⁾

Դձ զոռուշ զափանցի ջիւալիցն առանք:

Գ. զխոսյ ջուղայեցի պունեհաթի տղայ Թուրքացած Մահմատիցն առաք:

Դ. զխոսյ խուլ Գրիգորիցն [առաք]⁽⁵⁾ [Կիրակոսն էր առեալ:]⁽⁶⁾

Դձ զոռուշի լօնտրինայ զաղըցի Ղուկասիցն առաք. [իզմիր զնալէ ժամանակն:]⁽⁷⁾

Վանցիքն որ Թաղաւորէն զափուշի պաշի բերին վրացոցն վրայ. զիս եւս բռնեցին ժն օր դն կարծրին համար. հայրապետին խր. հօխայ էր հաւան. Հօղին գինն Ծ. զոռուշ նաղա դրամն. ձրմ. զուռուշ: Ալհաթունին եւ փրկիւթիկին, Աղարանին գ. զխոսյ է:

ԶԻ. զոռուշ Մարտիրոս վարդապետն աղարկեաց, որ ալաւաբն բերաւ:

Թուին Ռձժի Ռնտիրիս վարդապետն օր զնայր տիպրանակերտ, Գրիգոր չէլեպոյնցն, ձրմ. զոռուշ նաղա դրամ փոխ առաւ: զմ զոռուշ հին պարտք կայր ի վերայ խօճայ մերգին եւ խոսրովին. զայն եւս եղ ի վերայ սր եղեւ, քն զոռուշ: ԲՃԾ Զարակնոց, ռ. զոռուշ: Զով ոք նուիրակ եմ կարգեալ ի նոցանէ առնու, եւ զն զոռուշն վճարէ:

Շարակնոցէն, մի տուին դաւթին. փո-

(3) Միւսնով ջնուած եւ յաշորգ տողը ունէնցում:

(4) Յետոյ աւելցում:

(5) Միւսնով ջնուած:

(6) Յետոյ աւելցում:

(7) Յետոյ աւելցում:

խանակ վարդի իւղին. եւ չափողների թաժ-
քին՝ ձ չարակնոց պետրոսին եմք տուեալ:

Դարձեալ, զայս ինչ տուեալ եմ. մաւ-
տեաի տաաուրի որդի Գրիգոր չէլէպոյն.
նքն զուռչի մուշկն. որ յովանիսին էի առ-
եալ:

Ի՞նչ զուռչի չարակնոց:

Ըձ զուռչ յառաջ չարակնոցի զնէն եւ
քարվանէն:

Ձձ զուռչ եւս ետու Գրիգոր չէլէպոյն:

Ա. զուռչի փառայ եւ չիբայն:

Իձ զուռչ կարմիր կտաւին, եւ այլոց,
զոր պետրոսն է տուեալ:

Իձ զուռչ զգուրիցն որ պարաք արարաք
յաղազս չարակնոցին. ազուռուց թուղթն
տուաք զգուրկին պարտուցն կողմանէ. ըզ-
մնացեալն յովանէսն վճարէ: Եձ չարակ-
նոցն տուաք յովանիսին եւ ուղարկեցաք ի
սուրբ աթոռն, որպէս տեսան հաճոյ է այն-
պէս լինիցի:

Ի՞նչ զուռչ զուռչ Աստուածաշնչոցն մով-
սէսին:

Ձձ մարխաթին եւս Աստուածաշնչոցն է:
Դարձեալ նքն զուռչ որ տուաք մովսէ-
սին, մնացելոյն. Խ. Աստուածաշնչի եւս
տուաք, թէ դրամի պակասին եւ իւր վար-
ձըն այն լինի: Դարձեալ, ես որ զնացի խ-
պահան, քանի մի դրամ եւս տուի ըտպի
արարի, յինէն թուղթ եւս խնդրեաց, զայն
եւս տուի. թէ մովսէսն զՅձգ Աստուածա-
շնչի բերաւ խառամպօլ, եւ ձեռացէն առի,
եւ այսքան զուռչ ետու որ վերէն կամպի
կայր, եթէ ոք ընդ մովսէսին խօսի պատառ-
խանին եւս տամ:

Թուին ԻձԺՁ Օգոստոս ամսոյ մտաք
խառամպօլ:

Ամիս մի մնացաք ուսկուղարն. զմեզ
բռնել ետուն Եղիազարին բարեկամքն զայ-
մուղամին, եւ մաւմուտ աղայն զմեզ ազատ-
եաց եւ դարձաք ուսկուղարն: Ձկնի քանի
ինչ աւուր մտաք խառամպօլ: Առաջին ժո-
ղովքն խաներին եղև, Է. քիսայ: Միւս ան-
գամ վաճառականացն. Ծ. քիսայ, ի սուրբ

Աստուածածինն եղև: Լինդ, վեց անգամ
այլ ժողովք է եղեալ ի խաներն, այն ես մի-
այն դրեալ եմ եւ թուղթն տուեալ իւրեանց,
որ իւրեանքն են ժողովեալ: Նոյնպէս շա-
րակնոցին եւ Աստուածաշնչին բաժանելոյն
եմ գրեալ, Իսկ դրամ ժողովելն խօճայ մի-
գէն, եւ խօճայ խոսրովն են ժողովեալ: Ոչ
միայն խաներն եմ բաժանեալ. բազում ան-
գամ Միխաս վարդապետն եւ այլ վարդա-
պետք են զնացեալ ի ուսկուղարն առ զնա-
ցող վաճառականն. չարակնոց բաժանեալ.
եւ երբեմն տէր Ուկանն է զնացեալ, եւ եր-
բեմն այլ ոք: Բայց առանց խօճոց մարդո-
ցն ոչ է եղեալ, եւ երբեմն ի Գրիգոր չէ-
լէպին յանձնէին, զորամ ժողովելն:

Յառաջ որ զնացի ի յատրանայ, դինչ
ժողովք որ եղև, թէ տեղացի ժողովրդե-
նէն, եւ թէ ի վաճառականաց, եւ կամ հաց
եփողաց փոճեղէն: Նոյնպէս երթեւեկողա-
ցն. զինչ որ ժողովեալ եմք. եւ տուեալ
եմք ի ձեռն խօճայ միւրդին. եւ խօճայ խո-
րովին:

Հաց եփող վարպետներացն. եւ ի (ուս-
տա?)⁽⁶⁾ ... ճոց քարխաներացէն. Բ. ան-
գամ ժողովքն որ եղեալ է ի Կինդ տարոյ
մէջն, քան ռէ քիսայն աւել է եղեալ, եւ ոչ
պակաս: Բայց յատուկ յատուկ ոչ եմ զըր-
եալ: Իսկ Ե. տարի որ խառամպօլ նստեցաք.
Բ. անգամ գլխաւոր ժողովք արարաք, ե-
կեղեցիս. եւ ի տեղացի ժողովրդեանէն:

Նոյնպէս հաց եփողաց փռան վարպեա-
ներէն: Ոչ մի այն գլխաւոր ժողովքին, բա-
զումք առանց գլխաւոր ժողովքի տուեալք
են: Ձի որքան մեզ պատարագ եմք արար-
եալ. երբեմն վարդապետք են ծանուցումն
արարեալ. Ծ. զուռչ Կ. զուռչ աւելի եւ պա-
կասն է եղեալ: Նոյնպէս եկեղեցեաց զան-
մանակն, երբեմն մեզ խորճի եմք արար-
եալ, եւ երբեմն տուեալք եմք մեր խօճո-
ցն: Իսկ խաներին զանձանակն խօճէքն են
առեալ: Եւ տարոյ մէջն որ Բ. անգամ ժո-

(6) Զուրի հետեւադով արեւած եւ տեղե-
թեւելի:

զովք է եղեալ. իստամպօլ, եւ զուռուշ
աւել է եղեալ 1) (9)

Գրիգոր վարդապետն որ ի կեսարիայ ա-
ռաքեցաք, թէպէտ ժողովեալն բազում էր,
ի յայն տարին. թիմինն կոտորվաւ. էն զը-
ռուշ եղեւ բերեալն, Զի յառաջն, ծր թի-
մինն էր ա. զուռուշ յետոյ ին թիմինն եղեւ
մէկ զուռուշ:

Երեք հարիւր զուռուշ Դանիէլ վարդապե-
տըն բերաւ, պուրսայու, քիւթահիտյ եւ
այլ մօտակայիցն:

ՄԱՀՄԱԴ ԵՂԻՆ, ԽԹ ՂՈՌԻՇԻՆ ԶՈՐ ԻՆՉ ՏՈՒՆԱԼ ԵՄ, ՆԵՐՔՈՑ ԳՐԵԱԼՔՆ ԵՆ:

ԽԱ քիսայ եւ գնիք զուռուշ: Զձ զուռուշ
այլ:

Կարվանի Ը քիսայն, զոր առեալ եմք
սորա մէջն է: Եւ այլն այս տեղս չէ:

Նոյնպէս եւ իստամպօլու եկեղեցեաց,
եւ հաց եփողաց, տուրքն եւ ողորմութիւն
սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ ատրանացոց առաջին գնա-

(9) Յետոյ աւելցուած:

ԵՄ ասկոյ դառապաֆն եւ շուխայն, զոր
առաք ի տէվաճոյն:

ՃԺԷ թումանի անամի տոպապն, զոր
առաք ազուլեցի սէֆէրէն:

ԴՃՄ զուռուշ տարիւնն եւ աւաքին ետու,
որ դայս վերոյ գրեալ ապրանքս բերին ըս-
տամպօլ:

ԿԳ. քիսայ և քոքնձէ մանր զուռուշներն:

Դ. քիսայի ասպապ իղմիրու ուղարկա-
ծըս:

ԺԵ քիսայ աստապատցի յովանիսինն:

ԼԲ քիսայ հաճի իպրահիմինն:

լոյն մեր, տուրքն հաց եփողաց եւ վաճա-
ռականացն սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ վարդապետաց եւ հայրա-
պետին ժողովքն, որ իսկուտար գնացող վա-
ճառականաց. եւ նաւով գնացողացն տուր-
քըն. զոր առին սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս շարակնոցաց գինն, եւ Աստ-
ուածաշնչոց հիսապս սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ խաներին գանձանակներն,
սորա մէջն չէ: